

14. Радченко К.В. Особливості гендерних стереотипів українських педагогів залежно від рівня стереотипності сучасних мас-медіа / К.В. Радченко // Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив : зб. статей метод. семінару (3 квітня 2013 р.). – К. : НАПН України, Ін-т соц. і політ. психології, 2013. – С. 301–312.
15. Чернышева Е. А. Гендерная толерантность молодежи как фактор развития солидарного общества / Е. А. Чернышева ; НИУ БелГУ // Роль органов местного самоуправления в формировании солидарного общества : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 5 июня 2012 г.) / Ассоц. «Совет муницип. образований Белгор. обл.» ; [под общ. ред. В.Н. Потрясаева, Т.А. Бочаровой]. – Белгород, 2012. – С. 180–185.
16. Шустова Л.П. Проблема формирования толерантности старшеклассников на основе гендерного подхода в образовании / Л.П. Шустова // Фундаментальные исследования. – 2008. – № 5. – С. 142–144.
17. Clark, A. Gender in the secondary curriculum / Ann Clark and Elaine Millard. – London : Routledge, 2005. – 265 p.

УДК 159.923.2:378:004(045)

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Н.М. Проскурка

старший викладач Національного авіаційного університету

У статті розкривається методика дослідження мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій та наведено його результати. Висвітлено вираженість мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій як важливої характеристики мотиваційного компонента їх автопсихологічної компетентності. Проаналізовано особливості мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій залежно від їх віку та статі. За узагальненням результатів дослідження мотивації особистісного розвитку студентів визначено рівні розвитку мотиваційного компонента їх автопсихологічної компетентності.

Ключові слова: мотив, мотивація, майбутні фахівці з інформаційних технологій, особистісний розвиток, автопсихологічна компетентність.

В статті розкривається методика дослідження мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій та наведено його результати. Освітлено вираженість мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій як важливої характеристики мотиваційного компонента їх автопсихологічної компетентності. Проаналізовано особливості мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій залежно від їх віку та статі. За узагальненням результатів дослідження мотивації особистісного розвитку студентів визначено рівні розвитку мотиваційного компонента їх автопсихологічної компетентності.

Ключевые слова: мотив, мотивация, будущие специалисты по информационным технологиям, личностное развитие, автопсихологическая компетентность.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій в людському суспільстві досяг високого рівня. Особливо яскраво це проявляється в розвинених країнах світу, де людське існування без комп'ютерів уже просто неможливо. Досить швидкий розвиток інформаційних технологій та їх впровадження в людське суспільство, полегшуючи життя людини, породжує адаптаційні проблеми, зумовлені збільшенням інформаційного потоку, прискоренням темпу і ритму життя. Особливої ваги набуває розв'язання вказаних проблем для фахівців з інформаційних технологій, актуалізуючи питання розвитку їх автопсихологічної компетентності.

Спираючись на підхід О.І. Бондарчук [1], автопсихологічну компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій можна визначити як комплекс мотивів, знань, умінь і навичок, а також особистісних якостей, що зумовлюють їх самопізнання, саморегуляцію і саморозвиток як внутрішнього резерву самореалізації та самовдосконалення у професійній діяльності.

Слід зазначити, що без внутрішньої мотивації розвиток та формування автопсихологічної компетентності є неможливим. Дійсно, мотивація є динамічним процесом, який стимулює й підтримує на певному рівні поведінкову активність індивіда. Вона охоплює систему спонукальних чинників (потреби, мотиви, цілі, наміри тощо), здатних впливати на поведінку людини, сукупність причин психологічних чинників, що стимулюють, підтримують на певному рівні, а також пояснюють поведінку та активність людини, з іншого боку, вона є процесом спонукання себе та інших до активності, досягнення цілей [2; 5].

Чим вищий рівень мотивації, чим більше чинників (мотивів) спонукають людину до діяльності, тим більше зусиль вона схильна докладати. Високо мотивовані індивіди більше працюють і, як правило, досягають кращих результатів у діяльності. Отже, мотивація – це один із найважливіших факторів, який забезпечує успіх у діяльності [2].

Зрозуміло, що людину до діяльності спонукає зазвичай не один, а кілька мотивів. Кожен із них має різну спонукальну силу. Одні мотиви досить часто актуалізуються і чинять істотний вплив на діяльність людини, інші діють лише за певних обставин.

Тому в контексті розвитку автопсихологічної компетентності фахівців з інформаційних технологій уявляється актуальним дослідження сукупності мотивів, які спрямовують їх на усвідомлене активне опанування свого внутрішнього світу й особливостей психологічних процесів та явищ, що ефективного здійснення навчальних та майбутніх професійних функцій, впливають на професійний та особистісний розвиток.

До таких мотивів відповідно до нашої моделі [6] можна віднести прагнення майбутніх фахівців з інформаційних технологій до саморегуляції та самоконтролю, самовдосконалення, до пізнання власних особистісних якостей та їх впливу на навчальну діяльність, прагнення здобути психологічні знання, щоби на їх основі забезпечити реалізацію свого творчого потенціалу, самореалізацію у професійній діяльності тощо.

Слід зазначити, що різні аспекти автопсихологічної компетентності вже були предметом уваги дослідників (О. Бондарчук [7], О. Деркача [4], Л. Степанової [4] та ін.). Водночас, мотивація особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій, попри всю актуальність, не виступала в якості предмета спеціального дослідження.

Отже, **мета нашої статті** полягає в аналізі особливостей мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій як важливої характеристики мотиваційного компонента їх автопсихологічної компетентності.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні взяли участь 212 майбутніх фахівців з інформаційних технологій – студентів Національного авіаційного університету, які навчаються за напрямками підготовки: 6.050101 Комп'ютерні науки; 6.050102 Комп'ютерна інженерія; 6.050103 Програмна інженерія; 6.170101 Безпека інформаційних і комунікаційних систем; 6.170102 Системи технічного захисту інформації; 6.170103 Управління інформаційною безпекою, з них – 162 чоловічої та – 50 жіночої статі віком від 17 до 22 років.

Було використано методiku дослідження мотивації професійної діяльності (модифікація методики О.І. Бондарчук, Л.М. Карамушки [1]), відповідно до якої на основі процедури ранжування визначалася вираженість для досліджуваних студентів таких груп мотивів:

- *соціальні мотиви* (виконувати обов'язок перед суспільством, захищаючи права; використовувати технології, процедури зв'язків із громадськістю для запровадження прозорості в діяльності органів влади; підвищення ефективності функціонування інформаційної безпеки держави);

- *престижні мотиви* (зробити кар'єру в області інформаційних технологій; добитися визнання за рахунок впровадження нових підходів до інформаційних технологій; вносити пропозиції до нормативно-правової бази, управлінських рішень і програм діяльності);

- *прагматичні мотиви* (здобути більше матеріальних можливостей та пільг; розширювати коло спілкування з професіоналами в галузі інформаційних технологій; уникати неприємностей з боку керівництва у разі невідповідності якості професійної діяльності сучасним вимогам);

- *власне професійні мотиви* (більш плідно реалізовувати власні ідеї щодо активізації діяльності відповідно до сучасних вимог в інформаційних технологіях; організовувати діяльність на основі сучасних вимог; планувати професійну діяльність на основі сучасних вимог);

- *мотиви особистісного розвитку у професійній діяльності* (пізнавати свої особистісні якості та усвідомлювати їх вплив на процеси професійної діяльності; сприяти самоактуалізації в професійній діяльності; забезпечувати особистісне зростання, самовдосконалення, самоосвіту, духовне збагачення; здійснювати саморегуляцію і самоконтроль у процесі професійної діяльності).

У процесі порівняльного аналізу визначалася значущість для досліджуваних майбутніх фахівців з інформаційних технологій мотивів *особистісного розвитку у професійній діяльності* загалом, а також особливості їх прояву залежно від віку та статі студентів.

На основі узагальнення даних визначено рівні мотивації особистісного розвитку як характеристики мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Високий рівень визначався в разі значущості для студентів мотивів особистісного розвитку та професійного вдосконалення, їх високого місця в ієрархії мотивів професійної діяльності тощо. Низький рівень – у разі низької значущості для майбутніх фахівців з інформаційних технологій мотивів особистісного розвитку та професійного вдосконалення, їх найнижчої позиції в ієрархії мотивів професійної діяльності. В усіх інших випадках було констатовано середній рівень сформованості мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Результати опрацьовувались з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0)

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

На першому етапі нашого дослідження визначено ієрархію груп мотивів мотивації професійної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій та місце в цій ієрархії мотивів особистісного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Місце мотивів особистісного розвитку в мотивації професійної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Групи мотивів	Бали, у середньому
Престижні мотиви	8,1
Мотиви особистісного розвитку	8,0
Професійні мотиви	6,8
Прагматичні мотиви	6,4
Соціальні мотиви	4,7

Як видно з табл. 1, найбільш вираженими у мотивації професійної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій є мотиви престижу, а найменш вираженими серед усіх груп мотивів є соціальні мотиви.

Переважання мотивів престижу в цьому випадку можна, на наш погляд, пояснити наступним. Мотиви престижу пов'язані з почуттями власної гідності, честолюбством, самолюбством. Людина намагається здобути певний статус у суспільстві, хоче довести навколишнім, що вона чогось варта, прагне, щоб її поважали та цінували. На сьогодні фахівці з інформаційних технологій є професіоналами, що мають великий попит на ринку праці і оплачуються досить високо, що й зумовлює високий рівень мотивації престижу.

Власне професійні мотиви (як спонукання до активності змістом і процесом діяльності, а не зовнішніми чинниками) мають середній рівень вираженості у мотивації професійної діяльності структурі майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Отже, можна стверджувати, що в основному майбутніх фахівців приваблює сама діяльність, подобається їй виконання, є зацікавленість її змістом.

Водночас, викликає тривогу той факт, що соціальні мотиви професійної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій є недостатньо вираженими. Адже соціальні мотиви пов'язані з усвідомленням суспільного значення діяльності, з почуттям обов'язку, відповідальності перед групою або суспільством узагалі. Такі результати зумовлюються тим, що професійна діяльність майбутнього фахівця з інформаційних технологій більш зорієнтована на індивідуальну, ніж групову, роботу та тенденції у суспільстві, що спрямовують особистість на задоволення тільки власних потреб.

У роботах вітчизняних дослідників О. Винославської та О. Ковальчук наголошується, що важливим компонентом мотивації професійної діяльності є соціальна відповідальність майбутніх фахівців, оскільки вони «повинні працювати згідно зі стандартами професійної етики, яка вимагає дотримання принципів етичних норм, особливо при здійсненні нових відкриттів та впровадженні нових технологій» [2]. Відповідальність, чесність, неупередженість, справедливість – це основні якості соціально відповідальної особистості, діяльність якої має здійснюватись на користь здоров'я, безпеки та благополуччя людства. На жаль, ми спостерігаємо, що суспільно значущі мотиви, які пов'язані з ідентифікацією із суспільством, почуттям обов'язку та відповідальності, не є важливими у спонуканні майбутніх фахівців з інформаційних технологій до діяльності.

Щодо групи мотивів особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій, то вона займає друге місце в ієрархії мотивів професійної діяльності.

Водночас, різні мотиви цієї групи мають різний рівень вираженості у майбутніх фахівців з інформаційних технологій (табл. 2).

Таблиця 2

**Вираженість мотивів особистісного розвитку
майбутніх фахівців з інформаційних технологій**

Мотиви особистісного розвитку	Бали, у середньому
Забезпечувати особистісне зростання, самовдосконалення, самоосвіту, духовне збагачення	9,73
Сприяти самоактуалізації в професійній діяльності	8,70
Пізнавати свої особистісні якості та усвідомлювати їх вплив на процеси професійної діяльності	8,23
Здійснювати саморегуляцію і самоконтроль у процесі професійної діяльності	5,49

Як видно з табл. 2, найбільш вираженим є мотив «особистісного зростання та самовдосконалення», водночас, набагато менш вираженим є мотив «здатність до саморегуляції та самоконтролю».

Отже, можна зробити висновок, що мотивація особистісного розвитку як характеристика мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій має проблемний характер, оскільки, з одного боку, майбутні фахівці з інформаційних технологій розуміють важливість особистісного зростання для майбутньої професійної діяльності, а з іншого – не достатньо усвідомлюють, що особистісне зростання забезпечується через саморегуляцію та самоконтроль.

На наступному етапі нашого дослідження за результатами дисперсійного аналізу виявлено особливості мотивації особистісного розвитку залежно від віку та статі досліджуваних фахівців.

Насамперед, виявлено гендерно-вікові особливості мотивів особистісного розвитку загалом (рис. 1).

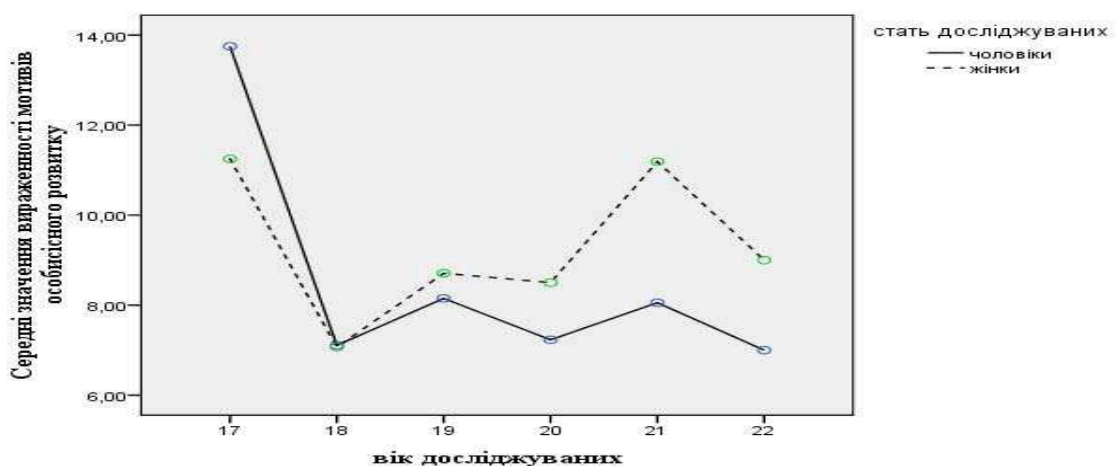

Рис. 1. Середні значення вираженості групи мотивів особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Як видно з рис. 1, середні значення групи мотивів особистісного розвитку є майже однаковими для студентів у 18 років як для студентів чоловічої, так і жіночої статі. Але з віком у майбутніх фахівців з інформаційних технологій жіночої статі показники зростають порівняно з результатами студентів чоловічої статі (на рівні тенденції). Отже, можливо зробити висновок, що спрямованість на саморозвиток та самовдосконалення більше характерна для майбутніх фахівців з інформаційних технологій жіночої статі, старших за віком.

Щодо окремих мотивів, які входять до групи мотивів особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій, за результатами дисперсійного аналізу встановлено (на рівні слабкої тенденції), що мотив «пізнавати свої якості та усвідомлювати їх вплив на процеси професійної діяльності» найбільш виражений у студентів першого курсу як у студентів чоловічої, так і жіночої статі, а з віком ці показники знижуються (рис. 2).

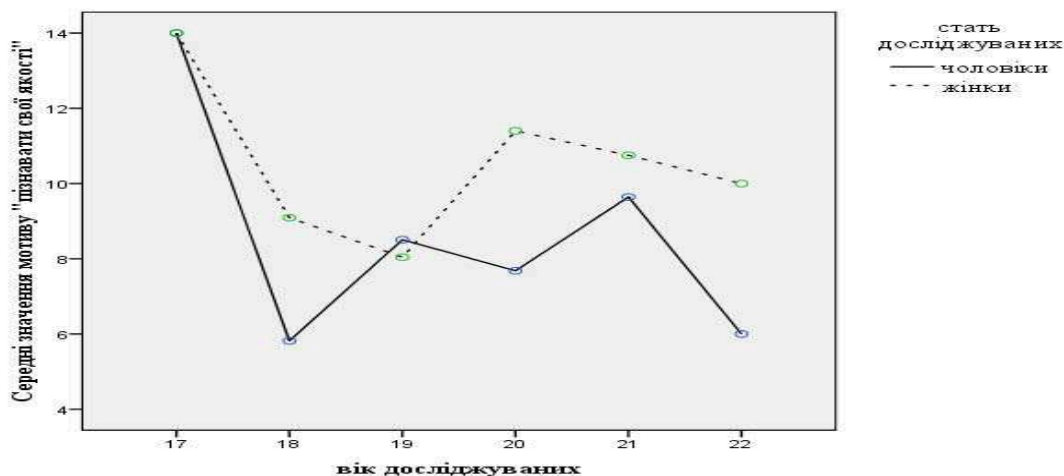

Рис. 2. Середні значення мотиву «пізнавати свої особистісні якості та усвідомлювати їх вплив на процеси професійної діяльності» майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Виявлено гендерно-вікові відмінності у вираженості мотиву «забезпечення особистісного зростання, самовдосконалення, самоосвіта, духовне збагачення» (рис. 3).

Як видно з рис. 3, мотив «забезпечення особистісного зростання, самовдосконалення, самоосвіта, духовне збагачення» на першому етапі професійного становлення більше виражений у майбутніх фахівців з інформаційних технологій чоловічої статі. Але у процесі навчання цей мотив поступово втрачає для них свою привабливість. Для майбутніх фахівців з інформаційних технологій жіночої статі, навпаки, мотивація забезпечення особистісного зростання з віком набуває більш високого значення (на рівні тенденції).

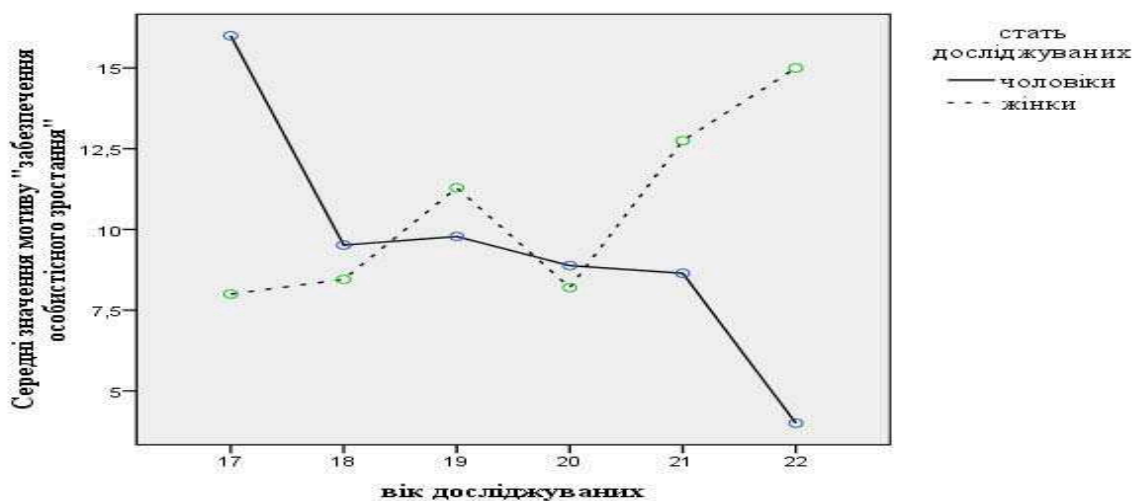

Рис. 3. Середні значення мотиву «забезпечувати особистісне зростання, самовдосконалення, самоосвіту, духовне збагачення» майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Зростання з віком мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців жіночої статі констатовано і для мотиву «сприяти самоактуалізації в професійній діяльності». Так, найменшим є вираженість такого мотиву у студенток жіночої статі 17–18 років, але з віком значущість мотиву самоактуалізації значно зростає. У чоловіків, навпаки, ми спостерігаємо тенденцію до зниження мотивації до самоактуалізації, що може бути спричинено тим, що чоловіки в цьому віці більше зорієнтовані на прагматичні мотиви професійної діяльності ($p < 0,05$).

Натомість дещо інші результати встановлено для фахівців різної статі щодо мотиву «здійснювати саморегуляцію і самоконтроль у процесі професійної діяльності» (рис. 4).

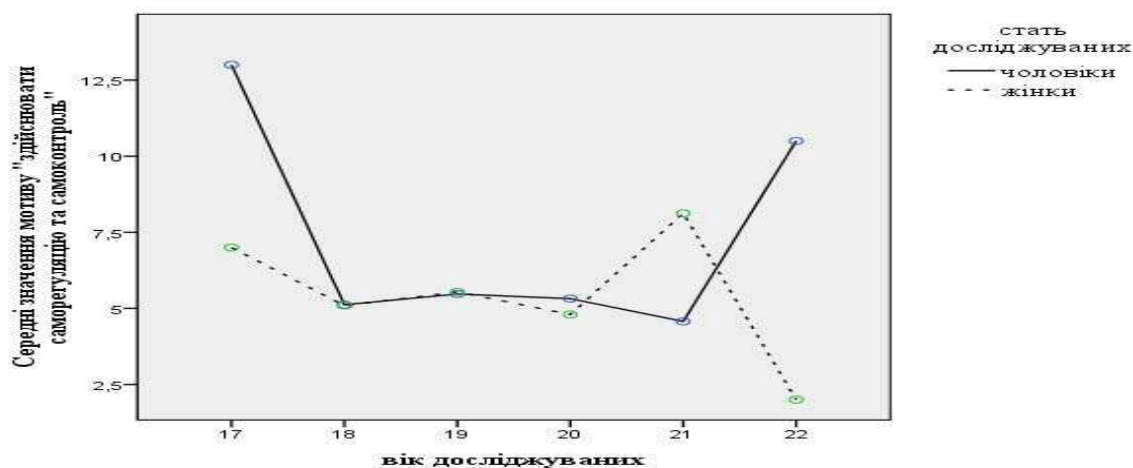

Рис. 4. Середні значення мотиву «здійснювати саморегуляцію і самоконтроль у процесі професійної діяльності» майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Як видно з рис. 4, мотив «здійснювати саморегуляцію і самоконтроль у процесі професійної діяльності» майбутніх фахівців з інформаційних технологій чоловічої статі має тенденцію до зниження у процесі професійної підготовки, але різко зростає для студентів-чоловіків, старших за віком. Водночас, такий мотив втрачає свою актуальність для досліджуваних жіночої статі старших за віком (на рівні тенденції).

На наступному етапі емпіричного дослідження на основі узагальнення даних щодо мотивації особистісного розвитку визначено рівні мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій (табл. 3).

Рівні мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій

Рівні мотиваційного компонента	Кількість (у %)
Високий	14,2
Середній	64,6
Низький	21,2

Як випливає з даних, наведених у табл. 3, лише 14,2% досліджуваних студентів характеризуються високим рівнем мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності. Найбільш вираженим є середній рівень мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій (64,6%), а 21,2% досліджуваних взагалі мають низьким рівень його розвитку, що актуалізує необхідність його розвитку у майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій можна зробити висновки: мотивація професійної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій має дисгармонійний характер з переважанням мотивації престижу і недостатнім рівнем розвитку соціальних мотивів.

Водночас, мотиви особистісного розвитку займають досить високе місце, з тенденцією до зростання з віком майбутніх фахівців, особливо у студентів жіночої статті. Серед усіх мотивів особистісного розвитку особливо вираженим є мотив «забезпечувати особистісне зростання, самовдосконалення, самоосвіту, духовне збагачення», натомість, студенти недостатньо усвідомлюють можливості його забезпечення, про що свідчить недостатній рівень прояву мотиву «здійснення саморегуляції та самоконтролю».

Це спричинює недостатній рівень мотиваційного компонента автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій і визначає необхідність його розвитку у процесі їх професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : монографія / О.І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2008. – 318 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посібник / С.С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
3. Винославська О.В. Розвиток соціальної відповідальності майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки в технічному університеті / О.В. Винославська, О.С. Ковальчук // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – № 2 (35). – С. 88.
4. Деркач А.А. Развитие аутопсихологической компетентности государственных служащих / А.А. Деркач, Л.А. Степанова. – М. : РАГС, 2003. – 297 с.
5. Орбан–Лембрик Л.Е. Психологія управління : посіб. / Л.Е. Орбан–Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – С. 367.
6. Проскурка Н.М. Методика дослідження автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій / Н.М. Проскурка // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. – Вип. 9 (22) / [голов. ред. В.В. Олійник]. – К. : АТОПОЛ, 2013. – Ч. 1. – С. 196–204.
7. Формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти : наук.-метод. посіб. / [О.І. Бондарчук, Л.М. Карамушка, О.В. Брюховецька та ін.]; за наук. ред. О.І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2012. – 194 с.

УДК 159.922:316.6

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В ПІДЛІТКІВ-ДЕВІАНТІВ ІЗ РІЗНИМ СТУПЕНЕМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Т.Ф. Просяннікова

*здобувач кафедри соціальної та практичної психології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

У статті наведено дані дослідження соціальної підтримки в підлітків-девіантів з різним ступенем соціальної адаптації. Встановлено значуще зниження основних видів соціальної підтримки за всіма групами досліджуваних. При цьому загальний показник соціальної підтримки і показник соціальної інтеграції нижче в групі осіб з глобальним проявом соціальної дезадаптації у порівнянні з іншими групами досліджуваних.

Ключові слова: підлітки-девіанти, соціальна підтримка, соціальна інтеграція, соціальна адаптація (дезадаптація).

В статье приведены данные исследования социальной поддержки у испытуемых с разной степенью социальной адаптации. Выявлено значительное снижение основных видов социальной поддержки по всем группам испытуемых. При этом общий показатель социальной поддержки и показатель социальной интеграции ниже в группе испытуемых с деструктивной степенью социальной дезадаптации по сравнению с другими группами испытуемых.

Ключевые слова: подростки-девианты, социальная поддержка, социальная интеграция, социальная адаптация (дезадаптация).